

Himmelsberga bytomt och gravfält

L2002:1259 och L2020:1559
fastigheten Himmelsberga 7:1
Torpa socken
Kungsörs kommun
Västmanland
Johnny Rönngren

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

---

*Översiktskarta över Västmanlands län med platsen
för schaktningsövervakningen markerad i rött.*

© 2020 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2020:15

Författare	Johnny Rönngren
Kvalitetsgranskning	Erica Strengbom
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Schakt 1 sett från öster. Schaktet grävdes i norra kanten av en infartsväg som anlagts genom gravfältet.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_200001

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2020:15

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Himmelsberga bytomt och gravfält

L2002:1259 och L2020:1559
fastigheten Himmelsberga 7:1
Torpa socken
Kungsörs kommun
Västmanland

Johnny Rönngren

Lst dnr 431-4681-2019

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Västmanland
Kommun	Kunsgör
Landskap	Västmanland
Socken	Torpa
Fastighet	Himmelsberga 7:1
Fornlämningsnummer	L2002:1259 och L2020:1559
Lämningsstyp	Gravfält och bytomt
Datering	Järnålder, medeltid, nyare tid
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2019-10-19
Länsstyrelsens diarienummer	431-4681-2019
Uppdragsnummer i Fornreg	201901203
Arkeologgruppens projektnummer	P19060
Projektledare	Johnny Rönngren
Fältpersonal	Erica Strengbom, Johnny Rönngren
Undersökningstid	2019-10-31 och 2019-11-05
Undersökt yta	82 m ²
Inmätningsteknik	Handhållen GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd gjordes.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	7
Syfte och målgrupper	9
Metod och genomförande	9
Resultat	10
Resultat från schaktningsövervakningen	10
Revidering och nyregistrering	11
L2020:1559 – bytomt/gårdstomt – Himmelsberga bytomt	12
Tolkning	13
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	13
Referenser	14
Bilagor	15
<i>Bilaga 1. Schakttabell</i>	15

Figur 1. Karta över Kungsör med platsen för undersökningsområdet i Torpa socken markerad med svart cirkel. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

I samband med att IP-Only Networks AB skulle gräva ned en fiberkabel genom gravfältet L2002:1259 i Torpa, Kungsör, utfördes en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning.

Vid fältarbetet uppdagades att delar av undersökningsområdet redan hade grävts under föregående vår, utan att Länsstyrelsen fattat beslut i ärendet och utan att arkeolog närvarade vid schaktningsarbetet.

I det schakt som grävdes genom gravfältet följde man i stora delar ett befintligt ledningsschakt. Vid grävningsarbetena framkom inga fornlämningar.

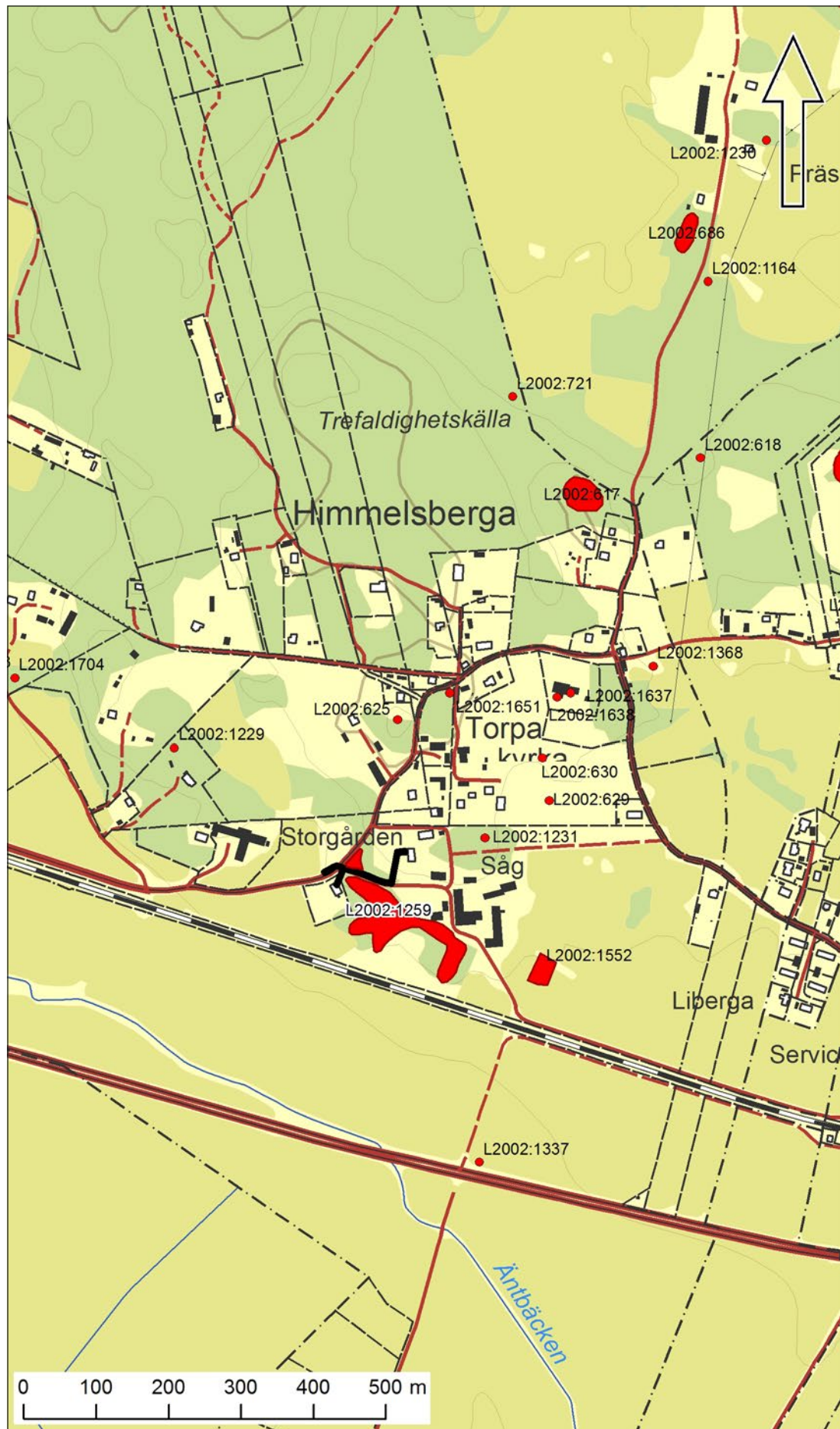
Emellertid påträffades ytterligare stensättningar nordöst om gravfältet varför lämningsytan för gravfältet kom att utökas. Vidare utfördes schaktarbetet i en oregistrerad bytomt som i samband med arbetet registrerades (L2020:1559) i Kulturmiljöregistret (KMR) och bedömdes som möjlig fornlämning då bytomten till stor del är bebodd. En tidigare registrerad husgrund (L2002:1231) förekommer inom bytomtens lämningsyta, vilket talar för att det finns bebyggelselämningar inom ytan.

Inledning

Då IP-Only Networks AB skulle gräva en fiberkabel genom gravfältet L2002:1259 i Torpa, Kungsörs socken utförde Arkeologgruppen AB en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning.

Gravfältet är omkring 225×20–70 meter stort och delas i nordväst av en grusväg som anlagts under 1970-talet. Då det förelåg möjlighet att fornlämning skulle komma att beröras av markarbetet utfördes en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning.

Länsstyrelsen fattade beslut den 17 september 2019 (dnr 431-4681-2019). Fältarbetet utfördes under två fältdagar den 31 oktober och 5 november 2019. Arbetet bevakades av Johnny Rönngren och Erica Strengbom, Arkeologgruppen AB. Kostnadsansvar bars av IP-Only Networks AB.

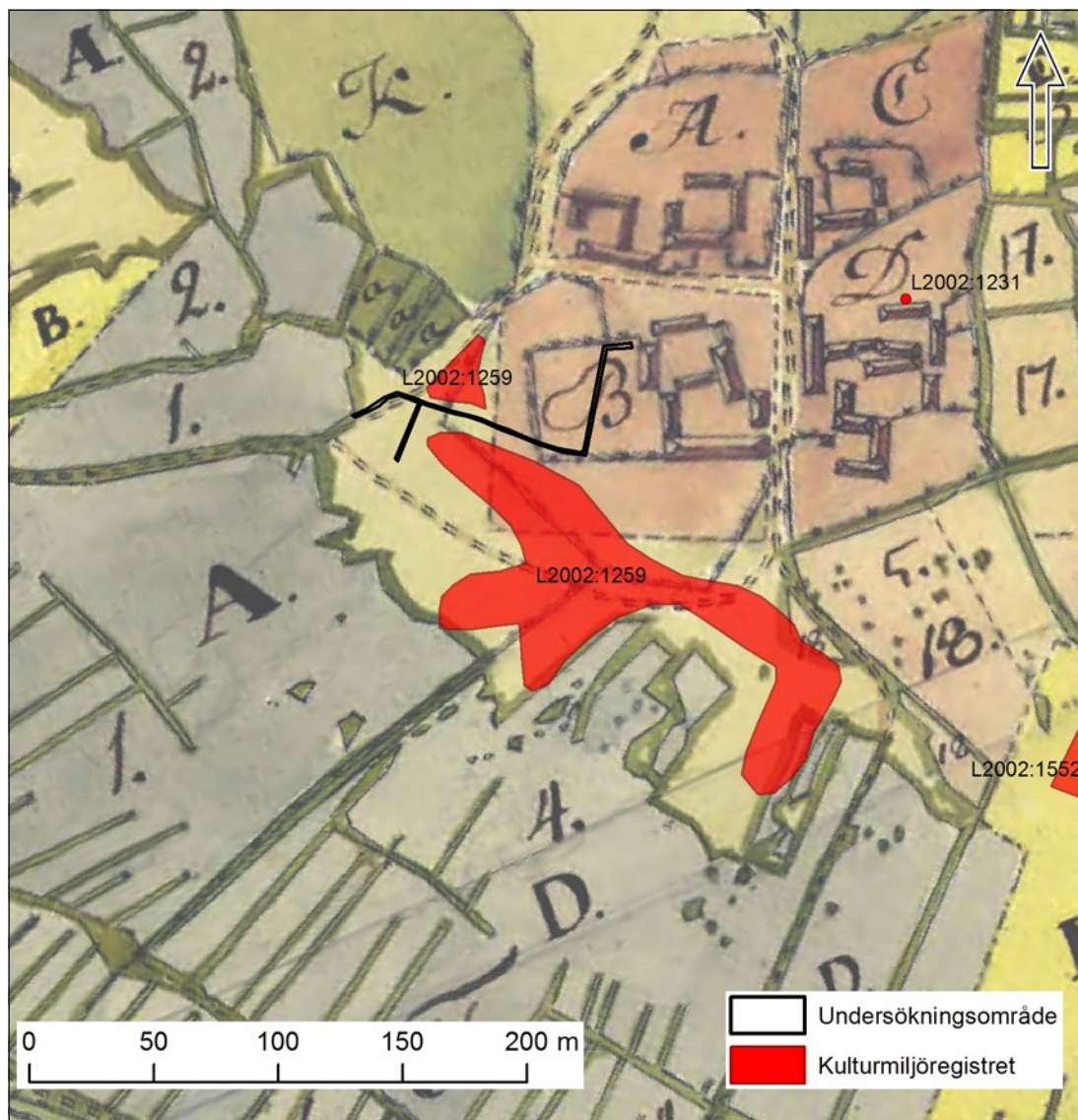
Figur 2. Utdrag ur fastighetskartan med omgivande lämningsbild. Undersökningsområdet är markerat med svart och löper genom gravfältet L2002:1259. Skala 1:8 000.

Bakgrund och kulturmiljö

Undersökningsområdet ligger i Kungsörs kommun, Torpa socken som är en fornlämningsrik bygd med förhistoriska gravfält, ensamliggande stensättningar, boplatser och by-/gårdstomter från historisk tid. Vid den aktuella undersökningen berördes gravfält L2002:1259, som är ett 225×20–70 meter i nordvästlig-sydöstlig riktning stort gravfält bestående av ett femtiotal stensättningar, tre högar och en treudd, belägna i en sydvästsuttning. I direkt anslutning till gravfältet har även Himmelsberga bytomt legat, norr om gravfältet. Bytomten finns omnämn redan under 1400-talet, bland annat år 1437 då fasten "Erik i Himmelsberga" finns namngiven (SDHK 22845). Sockenkyrkan är belägen inom gårdens ägor omkring 200 meter nordöst om byn. I kartan från 1763 utgörs byn av fyra gårdar fördelat på 3½ hemman (LMS 1763). Gårdarna var uppbyggda runt en vägkorsning med gårdarna placerade i fyrkant. Redan i kartmaterialet syns spår efter gravfältet i form av en ohävdad yta som i stora delar motsvarar dagens yta för lämningen.

Dessvärre har gravfältet under senare hälften av 1900-talet skadats i form av markarbeten då en infartsväg till Storgården anlades under 1970-tal. Schaktmassorna från vägbygget har dumpats på båda sidor om infartsvägen. Markarbeten har även utförts i gravfältets östra del där delar av åsryggen schaktat bort för att göra plats för maskinhallar. En enskild avloppsledning har grävts i sydvästlig riktning genom gravfältets mellersta del. Idag nyttjas gravfältets södra del som motocrossbana där vissa av stensättningarna skadats av terrängfordon.

Inom gravfältet utförde T. J. Arne år 1918 en undersökning av en skadad hög och påträffade benpärlor, glasfluss, bronsfragment och brända ben. Vid en förundersökning år 1994 strax söder om gravfältet i samband med att järnvägen anlades, påträffades inga lämningar (KMR).

Figur 3. Undersökningsområdet och gravfältets läge i förhållande till 1763 års karta. I samband med arbetet uppdagades en oregistrerad bytomt som låg norr om gravfältet. Notera hur området för gravfältet varit ohävdadt. Skala 1:3 000.

Syfte och målgrupper

Syftet med den arkeologiska undersökningen var att löpande undersöka och dokumentera mindre komplicerade lämningar inom de delar av fornlämningarna som berörs och att ta tillvara fynd. Daterbart material skulle insamlas. Mer komplicerade lämningar fick inte tas bort utan att Länsstyrelsen givit sitt godkännande. Syftet med den arkeologiska utredningen var att klargöra om det fanns okända fornlämningar som berördes av arbetsföretaget och att så långt möjligt beskriva dem. Målgrupper för uppdraget är i första hand Länsstyrelsen och företagaren.

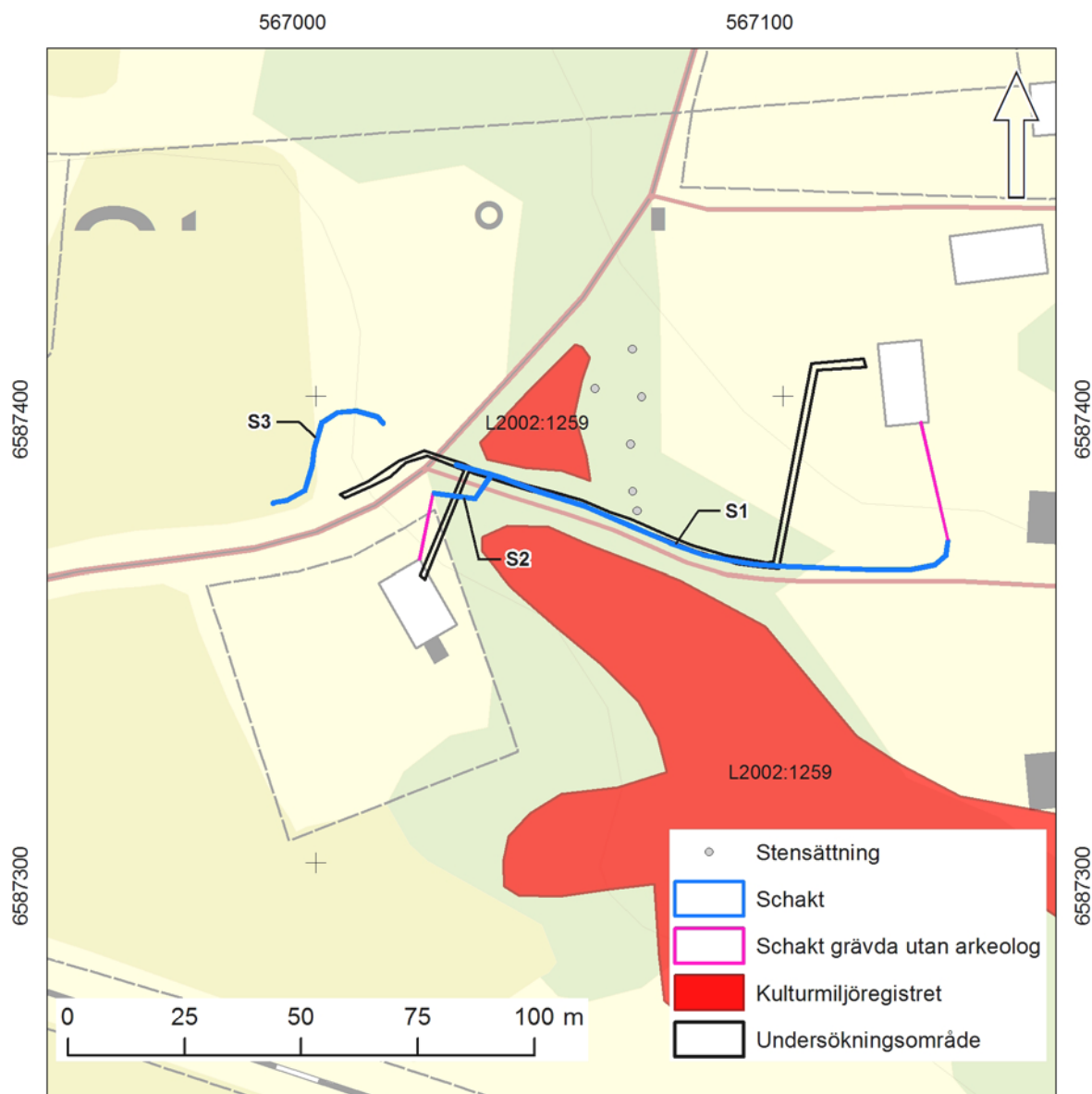
Metod och genomförande

En arkeolog övervakade schaktningen i samband med ledningsdragningen. Grävningen genomfördes maskinellt med en 0,5 meter bred skopa som skiktvis grävde bort jord ned till planerat djup för kabelnedläggning. Om anläggningar påträffades skulle arbetet avbrytas tillfälligt och arkeologen undersöka och dokumentera dem. Schakt mättes in digitalt och beskrevs på blankett. Mätningarna överfördes i rapportfasen till ArcGIS 10.3.1.

Figur 4. Här syns schakt 1 till vänster i bild och schakt 2 som grävdes tvärs genom vägen och vidare till en tomtgräns. I schaktets vänstra del syns ett gult band som markerar läget för en elkabel och VA-ledning som tidigare grävts genom vägen. Schakt 1 löpte parallellt med denna äldre ledningsgrävning och grävdes norr om den. Foto från väster.

Resultat

Figur 5. Schaktplan som även visar de schakt som grävdes utan närvaro av arkeolog. Öster om gravfältets norra yta påträffades ytterligare stensättningar. Skala 1:1 500.

Resultat från schaktningsövervakningen

I samband med fältarbetet uppdagades att markarbete, i form av tomtgrävning redan hade utförts under maj år 2019, alltså fem månader före Länsstyrelsen fattat beslut i ärendet.

Schakt 1 grävdes i öst-västlig riktning i den befintliga vägens norra kant. Schaktet var omkring 110 meter långt, 0,5 meter brett och 0,5–0,7 meter djupt. Till stor del följde man en befintlig vattenledning som grävts ned i fastigheten år 2015. Schaktet utgjordes

Figur 6. Schakt 1 grävdes i norra delen av en infartsväg. I samband med anläggandet av infartsvägen har delar av gravfältet förstörts.

av befintligt väggrus (0,1–0,2 meter tjockt) som överlagrade naturlig morän. Schakt 2 grävdes tvärs över vägen för att ansluta fiberkabel till ett bostadshus i söder. Inom schaktet observerades det äldre schaktet för vattenledningen som var omkring 1 meter brett. Schakt 3 grävdes väster om en väg där man borrade under vägen. I östra änden av schakt 3 låg en stor mängd röjningssten som i en vall längs med vägen. Stenarna var upp till 1,5 meter stora och vissa var sprängda eller spräckta. Med tanke på storleken på stenarna antas de ha dragits upp med maskin, troligen i samband med att vägen breddades och när man grävde ner elledningar längs med vägen. Under stenarna låg ett flammigt ojämnt lager av brunrå sandig silt. Det tolkas vara uppkast från när man dikat ur i vägkanten. Från borrhopen grävdes ett schakt om cirka 30 meter ut i åkermark. Inget av arkeologiskt intresse påträffades i schakten.

REVIDERING OCH NYREGISTRERING

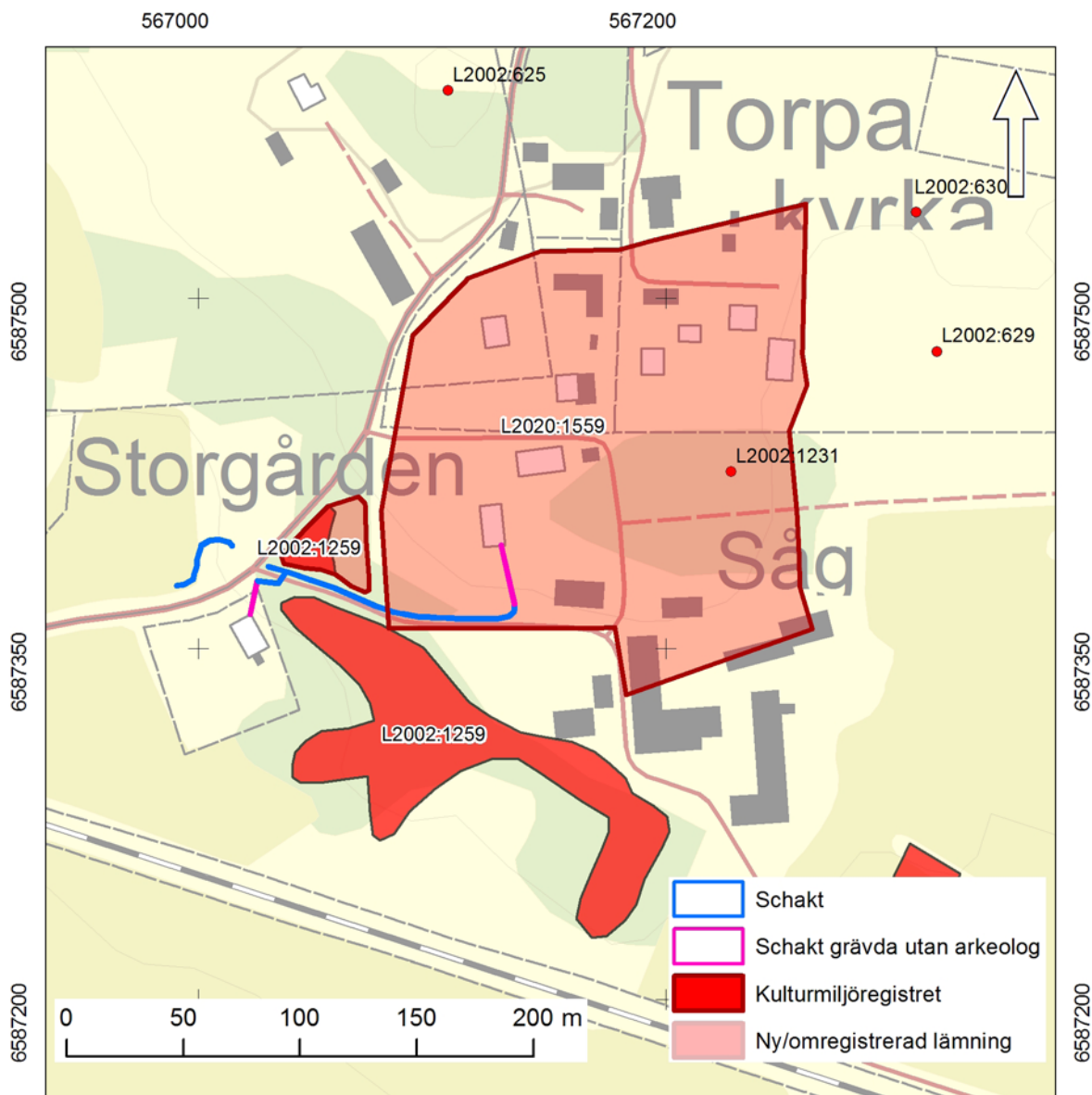
I samband med fältarbetet besiktades gravfältet då det i lämningsbeskrivningen förekom uppgifter om att gravfältet hade skadats.

Vid besiktning av den norra delen av L2002:1259, som låg norr om infartsvägen noterades stensättningar utanför lämningsområdet. De låg som längst 15 meter utanför lämningsytan. Mest troligt är att stensättningarna har observerats vid tidigare inventering men att lämningsytan ändå blivit mindre vid registreringen. I samband med det aktuella uppdraget utökades lämningsytan för att omfatta även dessa stensättningar.

Det södra gravfältet används idag som motorcrossbana där körspår var synliga inom gravfältet. Även stensättningar visade spår efter körskador från motorfordon.

L2020:1559 – BYTOMT/GÅRDSTOMT – HIMMELBERGA BYTOMT

Som tidigare nämnt är gravfältet beläget alldeles söder om Himmelsberga bytomt som vid tillfället för fältarbetet var oregistrerad. I samband med det aktuella arbetet kom därför bytomten att registreras. Bytomten är 180×170 meter stor och till stora delar bebyggd men med förekomst av obebyggda grönytor. Ytan är baserad på kartöverlägg från 1763 års karta. En tidigare registrerad husgrund (L2002:1231) finns inom lämningsytan, vilket talar för att äldre bebyggelselämningar från bytomten kan påträffas i dess närhet. Bytomten bedöms utgöra möjlig fornlämning.

Figur 7. I samband med arbetet ändrades geometrin för L2002:1259 i den norra delen. Vidare registrerades Himmelsberga bytomt L2020:1559.

Tolkning

Resultatet från undersökningen visade att inga gravar kunde påträffas inom det gräva ledningsschaktet. Schaktet utgjordes av väggrus och morän, vilket visar på att den äldre markhorisonten har grävt bort i samband med anläggandet av vägen. Därmed har ett flertal gravar sannolikt förstörts, vilket de uppkastade sten- och jordvallarna söder och norr om vägen vittnar om. Längs den södra vägkanten finns också en av vägen skadad gravhög. Tomtgrävning hade utförts innan beslut i ärendet hade fattats, och ingen arkeolog övervakade grävning inom denna yta. Det är inte uteslutet att lämningar hörande till gravfältet eller bytomten skulle kunna ha påträffats om arkeolog deltagit vid schaktningsarbetet inom dessa delar.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med undersökningen var att undersöka de lämningar som eventuellt kunde komma att beröras av ledningsgrävningen för fiberkabeln. De lämningar som förmodades kunna kopplas till gravfältet, exempelvis skadade gravar. Inför fältarbetet hade markarbete i form av tomtgrävning redan utförts.

Inga lämningar påträffades i de schakt där arkeolog övervakade arbetet, vilket härleddes till att man i samband med vägbygget grävt så pass djupt att man borttagit eventuella gravar och den ursprungliga markhorisonten.

Ytterligare skador kunde observeras på gravfältet L2002:1259 i form av körspår från terrängfordon som kört på och invid stensättningarna.

En revidering av lämningens norra yta utfördes i samband med uppdraget där ytan utökades ytterligare 15 meter mot öster.

En ny lämning i form av Himmelsberga bytomt (L2020:1559) registrerades i samband med arbetet. Bytomten bedömdes som möjlig fornlämning.

Referenser

Kartor och arkivmaterial

HISTORISKA LANTMÄTERIAKTER

Lantmäteristyrelsens arkiv, Storskifte 1763. Himmelsberga 1-5.
Akt: T61-14:2. Torpa socken, Västmanland.

ARKIV

Riksarkivet/Svenskt Diplomatariums huvudkartotek
över medeltidsbrev (SDHK): Nr 22845 (www.riksarkivet.se)

Webbmaterial

Kulturmiljöregistret: L2002:1259 (<https://app.raa.se/open/fornsok/>)

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Schaktnr	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning
1	110x0,5	0,5	Utgörs överst av väggrus och därunder grusig och stenbunden morän.
2	13x0,5	0,5	Utgörs överst av väggrus och därunder grusig och stenbunden morän.
3	30x0,5	0,6	Grästorv och matjord överst 0,3. Därunder siltig morän.

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2020:15

